

1893 SEMADİREK DEPREMİ

Özlem KARSANDIK YAZICI*

Öz

Tüm doğal afetler insan yaşamını tehdit etmekte ve olumsuz etkilemektedir. İnsan hayatını olumsuz etkileyen doğal afetlerin başında deprem gelmektedir. Çünkü depremler nerede, ne zaman olacağı ve yıkıcı etkisi önceden tahmin edilemeyen ve sonuçları açısından bakıldığında da insan hayatını en olumsuz şekilde etkileyen doğa olayıdır. Sonuçları itibarıyla depremler insan yaşamını fizyolojik, ekonomik, psikolojik ve sağlık gibi birçok açıdan etkilemektedir. Çalışmada insanlık tarihinde derin yaralar oluşturan deprem olgusunun Osmanlı dönemindeki etkileri Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne açıldığı yerde bulunan Semadirek Adası'nda gerçekleşen 1893 depremi özelinde ele alınmıştır. Ayrıca yaşanan bu deprem Osmanlı Devleti'nin afet yönetimi ve sosyal yardım anlayışı açısından da değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel kaynaklarını Devlet Arşivleri Başkanlığı'na bağlı Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler oluşturmaktadır. Çalışmada arşivden elde edilen belgeler ve bilgiler doğrultusunda Semadirek'in coğrafi konumu, idari yapısı, ekonomik yapısı kısaca ele alınmıştır. 1893 depreminin yol açtığı hasar ile devletin olaya yaklaşımı ve Osmanlı afet yönetimi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Deprem, Semadirek, Afet Yönetimi, Sosyal Yardım*

Abstract

1893 Samothrace Earthquake

All natural disasters threaten and negatively affect human life. Earthquakes are the leading natural disasters that negatively impact human life because earthquakes are natural events whose location, time and destructive impact cannot be predicted in advance and in terms of their consequences, they affect human life in the most negative way. In terms of their consequences, earthquakes affect human life in many ways, including physiological, economic, psychological and health-related consequences. In the current study, the impact of earthquakes, which have left deep scars in human history, was examined through the case of the 1893 earthquake that occurred on Samothrace Island during the Ottoman period, located at the point where the Çanakkale Strait opens into the Aegean Sea. In addition, this earthquake was evaluated in terms of the Ottoman Empire's disaster management and social aid approach. The primary sources of the current study are documents from the Ottoman Archives managed by the Presidency of State Archives. In the study, the geographical

* Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla.
E-Posta: ozlemyazici@mu.edu.tr ORCID: 0000-0003-4403-5734
(Makale Gönderim Tarihi: 07.04.2025 - Makale Kabul Tarihi: 21.07.2025)

location, administrative structure and economic structure of Samothrace are briefly discussed based on the documents and information obtained from the archives. The damage caused by the 1893 earthquake, the State's approach to the disaster and the Ottoman disaster management are evaluated.

Keywords: *Ottoman Empire, Earthquake, Samothrace, Disaster Management, Social Aid*

Giriş

Çanakkale Boğazı'nın Ege denizine açıldığı yerde Boğazönü diye anılan (Limni, Taşoz ve Gökçeada) adalar grubunda yer alan Semadirek¹, yüzölçümü (182 km)² açısından Ege adalarının en küçüğüdür. Ada İstanbul'a denizyolu ile 170 mil, Dedeğaç'a 30³ mil, Limni'ye ise 60 mil mesafede yer almaktadır. Adanın geniş sahilleri olmasına rağmen gemilerin barınacağı doğal limanları yoktu. Adaya ulaşım kuzeybatısında bulunan Kamariotissa limanından sağlanmaktaydı.⁴ Söz konusu liman 40 m yüksekliğindeki denize doğru çıkıntı oluşturan tepenin eteklerinde yer alır.⁵ Adanın merkezini oluşturan kasaba, ulaşımı sağlayan iskeleyle bir buçuk saat mesafededir.⁶ Belgelere göre 19. yüzyılda adaya ulaşım çektirme olarak tanımlanan kayıklarla 20-30 meci diyeye sağlanmaktaydı⁷.

Semadirek 1456'da Osmanlı idaresine girmiştir. Ada Osmanlı idaresindeki ilk dönemlerinde Gelibolu sancağına bağlıydı.⁸ Ancak zaman içerisinde Semadirek'in idari statüsünde değişimler yaşandı. 1831'de Cezayir-i Bahri Sefid Eyaletine bağlı iken Tanzimat uygulamaları çerçevesinde Rumeli'deki Mekri Kazasına bağlandı. Daha sonraki idari yapı düzenlemeleriyle farklı statülerde yer aldı. 1856 sonrası Semadirek Bozcada kaymakamlığına dahil olurken, 1877 düzenlemesiyle Limni Sancağına, 1892'de ise halkın talebiyle Dedeğaç'a bağlandı.⁹ Nitekim 1311 (1893) Edirne Vilayet Salnamesinde Dedeğaç Kazasına bağlı nahiye statüsündedir.¹⁰ Uzun süre Osmanlı idaresinde kalan Semadirek I. Balkan Savaşı sırasında Yunanistan tarafından işgal edildi ve Lozan Anlaşması'yla hukuken adadaki Osmanlı egemenliği son buldu.¹¹

¹ Şahin 2009, cilt 36, s.458.

² Tansuğ 2018, s.30.

³ BOA, Y.PRK.MYD 12/52.

⁴ Tansuğ 2018, s.30; Tansuğ 2021, cilt 7, s.304.

⁵ Χρηστομάνος 1899, s.6.

⁶ Şahin 2009, cilt 36, s.459.

⁷ BOA, Y.PRK.MYD 12/52.

⁸ Şahin 2009, cilt 36, s.458; Emecen, 2003, s.7.

⁹ Şahin 2009, cilt 36, s.458-459; Örenç 2003, s.45,49; BOA, ŞD 1916/1; BOA, DH.MKT, 1828/83.

¹⁰ 1311 Edirne Vilayet Salnamesi, Def'a 21,1311 Vilayet Matbaası, s.184.

¹¹ Şahin 2009, cilt 36, s.459.

Harita: Edirne Vilayeti¹²

Semadirek Adası'nın adının etimolojik kökeni incelendiğinde, Samothrake kelimesi karşımıza çıkar. Umar Samothrake'nin kökenin Samos ve Thrake kelimelerinden hareketle “Kutlu Ananın Erkeğinin Yurdu” anlamına gelen Samadraka olduğunu,¹³ İlhan da “Trakya Samos’u” anlamına gelen Rumca Samothraki olduğunu ifade eder. Yine İlhan, bu ismin verilme nedenini Sisam (Samos) adasından gelenlerce işgal edilmesine bağlanmaktadır. Türkçe’de ise Semendirek, Semdirek olarak ifade edilen ada, Osmanlı idaresi döneminde coğrafi yapısının dağlık olması, Ege adalarının en yüksek dağına barındırması ve eski adıyla ses uyumu nedeniyle Semadirek olarak adlandırılmıştır.¹⁴

Ada nüfusunun büyük çoğunluğu gayrimüslimdi.¹⁵ 1831 sayımına göre adanın toplam nüfusu 433 kişiydi. Bunlardan sadece 3’ü Müslümandı.¹⁶ 1845’te ise adada hane sayısı 400 iken bunlardan sadece 10’nu Müslüman hanesiydi.¹⁷

¹² Tüccarzarade İbrahim Hilmi 1323, Harita No:12.

¹³ Umar 1993, s.702.

¹⁴ Şahin 2009, cilt 36, s.458.

¹⁵ Şahin 2009, cilt 36, s.459.

¹⁶ Karpat 2003, s.154.

¹⁷ Tansuğ 2018, s.50.

Arşiv kayıtlarına göre depremin olduğu 1893'te adada 600 hane, bir kilise, bir mektep, üç dört adet dükkân yer alıyordu. Evler toprak ve taş ile inşa edilmişti.¹⁸ Ayrıca Semadirek limanı Kamariotissa'nın bulunduğu yerde bir gümrükçü barakası, depo, bir kahve ve manastır bulunuyordu. Yine aynı tarihte hükümet heyeti bir müdür ile dört jandarma, bir rüsumat memuru ve bir liman reisinden oluşuyordu.¹⁹

Yukarda da ifade edildiği gibi halkın çoğunluğu gayrimüslim ve Türkçe bilmiyordu. Bu durum merkezden atanan görevlilerinin işini zorlaştırmakta ve yönetici seçimi dil bilenler arasından yapılmaktaydı. Kimi zaman dil nedeniyle görevli değişikliği yapılmaktaydı.²⁰ Khrystomanou adalıları, karakterleri, duruşları ve dilleriyle gerçek Yunanlılar olarak tanınıyor. Konuştukları dilin özellikleri de gerçek Yunanca olarak belirtiliyor ve bu dilde bozulmaların nadir olduğu vurguluyor. Ayrıca, Türkçe'yi sadece balıkçılar ve denizcilerin biraz bildiğini ifade ediyor.²¹

Ziraat, kömür ihracı²² ve balıkçılık²³ ada ekonomisinde ön plandaydı. Ayrıca adanın sahip olduğu geniş ormanlık alan bal üretiminde ön plana çıkmasını sağlamıştır.²⁴ Ada da zeytinlik alanlarda dikkat çekmektedir.²⁵ Nitekim Osmanlı arşiv kayıtlarında adanın başlıca ürünün zeytin olduğu vurgulanmaktadır.²⁶ Adada yaygın olarak küçükbaş hayvancılık yapılıyordu. Kaynaklarda adanın keçileriyle ünlü olduğu vurgulanmaktadır.²⁷ Deprem sonrası bölgeye görevlendirilen Reşat Bey raporunda bölgede 6000 koyun ve keçi bulunduğu ve adadan yıllık 2000 lira vergi alındığını ancak kış koşulları ve depremin bölge ekonomisini olumsuz etkilediğini belirtmektedir.²⁸ Ancak Ada'da korunaklı liman eksikliğinden denizcilik faaliyetleri gelişmemiştir. Özetle Semadirek coğrafi koşulların ortasında sıkışmış, iç ulaşım yolları yetersiz dış dünya ile iletişimini sadece Dedeagaç'tan sağlayan 15-20 balıkçı teknesi olan bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹

¹⁸ BOA, Y.PRK.MYD 12/52; Y.A.HUS 270/74.

¹⁹ BOA, Y.PRK.MYD 12/52; Khrystomanou adanın limanı olan Kamariotissa'nın o tarihte altı kerpiç binadan oluştuğunu belirtmektedir. Χρηστομάνος 1899, s.6.

²⁰ Tansuğ 2018, s.50.

²¹ Χρηστομάνος 1899, s.10.

²² BOA, Y.PRK.MYD 12/52.

²³ Şahin 2009, cilt 36, s.459.

²⁴ Tansuğ 2018, s.30.

²⁵ Χρηστομάνος 1899, s.17.

²⁶ BOA, Y.PRK.MYD 12/52.

²⁷ Tansuğ 2018, s.30.

²⁸ BOA, Y.PRK.MYD 12/52.

²⁹ Χρηστομάνος 1899, s.23.

Semadirek Adası, Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın Kuzey Ege Denizi'ndeki uzantısı olan fay zonları üzerinde yer alır.³⁰ Kuzey Anadolu Fayı'nın kuzey kolunun bir parçası olması nedeniyle Semadirek, yoğun sismik aktivitenin yaşandığı bir bölgedir.³¹ Dolayısıyla farklı dönemlerde depremlere maruz kalmıştır. İncelenen 1893 depremi dışında, ulaşılan kaynaklardan 1860 ve 1873 depremleri de tespit edilmiştir.³² 1860 depreminden Khrystomanou kitabında bahseder.³³ Ona göre 6 Ağustos 1860'da ada, hafif ancak gün boyu süren bir depremle sarsılmış ve bu sarsıntının etkileri aralıklarla 15 gün devam etmiştir.³⁴ 1873'teki deprem ise merkez üssü Semadirek olmakla birlikte, Çanakkale, Tekirdağ ve İmroz'da da hissedilmiştir.³⁵

1. 1893 Semadirek Depremi ve Afet Yönetimi

Semadirek adasında 9 Şubat 1893 Perşembe gecesi şiddetli bir deprem gerçekleşti.³⁶ Deprem halkın sokaklara dökülmesini ve paniğe kapılmasına neden olan büyük bir sarsıntı ile gelmişti. Mevsim gereği zaten soğuk olan hava depremin olduğu gün daha sertleşmiş ve üç gün devam etmiştir.³⁷ Korkan halk evlere girememiş ve zorlu kış koşulları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.³⁸

Khrystomanou evlerdeki çatlakları inceleyerek sarsıntıların yönü, türü ve nasıl meydana geldiğini belirlemiştir. Depremi öncesinde başlayan hava koşullarıyla da ilişkilendirerek aktarmıştır. Mevsimsel değişimleri alışılmadık olarak tanımlar bu durumun halkı tedirgin ettiğinden söz eder. Khrystomanou, deprem anına ve sonrasında halkın yaşadığı paniği depremi yaşayanların aldığı notlardan, olayı tüm ayrıntılarıyla tasvir etmiştir: Saat 08:02 itibarıyla güney yönünden başlangıçta ayırt edilemeyen bir ses duyuldu. Bu ses ardından hızla hareket eden ve çarpışan çok sayıda zincirli vagonun geliyormuş gibi şiddetli bir gürültüye dönüştü. Bu gürültünün, şiddeti ve algılanan uzaklığı değişim göstermekteydi. Eşzamanlı olarak, bu gürültüyle birlikte ve ondan bağımsız olarak, kuzeyden batıya doğru şiddetli bir rüzgâr meydana geldi. Bu rüzgârın

³⁰ Pınar ve Lahn 1952, s. 19-22.

³¹ Pavlides vd. 2008, s.22.

³² Ambraseys ve Finkel'in *Türkiye'de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler Bir Tarihsel İnceleme 1500-1800* kitabında Semadirek'te gerçekleşen bir deprem söz edilmemektedir. Ambraseys ve Finkel 2006.

³³ Χρηστομάνος 1899, s.24-25; Arşivde yaptığımız taramalarda bu tarihte gerçekleşen Semadirek depremine dair belge tespit edilememiştir.

³⁴ Χρηστομάνος 1899, s.25.

³⁵ Pınar ve Lahn 1952, s. 44: Arşivde yaptığımız taramalarda söz konusu tarihlerde Semadirek'de gerçekleşen depremlere dair belge tespit edilememiştir.

³⁶ BOA, Y.PRK.SRN 3/74-1.

³⁷ Χρηστομάνος 1899, s.7.

³⁸ BOA, BEO 155/11564.

etkisi, adanın kuzey ve batı bölgelerindeki tüm bireyler tarafından hissedilirken doğu ve güney bölgelerinde rüzgâr hissedilmemiştir. Alınan notlara göre zemin 3-4 kez arka arkaya yatay sarsıntıyla sallandı. Toplamda iki saniye süren bu sarsıntıların halk kuzeyden geldiğini düşündü. Paniğe kapılan halk evlerinden çıktı ve ısınmak için ateş yaktı. 08:05’de gürültüyle birlikte beş saniye süren bir sarsıntı oldu. Yaklaşık beş dakika sonra gürültü devam ederken çok kısa bir sarsıntı daha oldu. 08:13’de ise diğerlerinden daha şiddetli 10-15 saniye süren ve hasara neden olan bir sarsıntı gerçekleşti. Bu sarsıntı kuzey ile güney arasında oluşan birçok yatay sarsıntıdan oluşuyordu. Khrystomanou’nun aktardığına göre, 1893 depremi sırasında halkın korku ve panik hali, hayvanların sesleriyle karışmış ve çaresizlik duygusu ön plana çıkmıştır. Gece boyunca yaşanan korku ve yıkımın boyutuna dair endişeler, gün ağarınca beklenenin aksine sınırlı hasarın ortaya çıkmasıyla sevince dönüşmüştür. Özellikle sadece kötü inşa edilmiş evlerin yıkılması ve çatlakların önemsiz olarak değerlendirilmesi, yapısal sağlamlığın deprem hasarı üzerindeki belirleyici rolünü ve halkın ilk panik halinin ardından daha gerçekçi bir değerlendirme yapabildiğini göstermektedir.³⁹

Semadirek Müdürlüğü’nden Dedeagaç Mutasarrıflığı’na oradan da Edirne Valiliği’ne gönderilen yazıda da adada meydana gelen deprem nedeniyle yıkımların ve can kaybı olduğu bildirilmişti.⁴⁰ Osmanlı belgelerinden tespit edilen hasar şu şekildedir:40 hane yıkılmış, 200 hane hasar almış, toplamda altı kişi enkaz altında kalmış bunlardan 3’ü yaralanmıştı. Birkaç hayvan da telef olmuştu.⁴¹ Dedeagaç Mutasarrıflığı’ndan Edirne Vilayeti’ne gönderilen telgrafta telef olan hayvan sayısı 4 öküz ve 2 bargir olarak verilmektedir.⁴² Khrystomanou ise hasarı 600 evden 52’sinin anında çöktüğünü, yaklaşık 300-350 evin çeşitli yerlerinden çatladığını ve kısmen yaşanmaz hale geldiğini, sadece tuğla ve taştan yapılan 80-100 evin hasarsız olduğunu⁴³ ve can kaybı olmadığını belirtmektedir.⁴⁴ Khrystomanou adanın iskelesi Kamariotissa’da deprem sonrası yaptığı incelemelerde söz konusu limanda bulunan kulübelerden birinin duvarlarının yıkıldığını, diğerinin çatısından taşlar uçtuğunu, bir evin duvarlarının çatladığını, taş yapılı bina da ise hiçbir hasar oluşmadığını raporlamıştır. Daha önce de değinildiği gibi iskelede yer alan eski kilisenin de duvarlarında çatlaklar oluşmuştur.⁴⁵ Görüldüğü gibi depremin tespit edilen yıkıcı

³⁹ Χρηστομάνος 1899, s.29-33.

⁴⁰ BOA, Y.PRK.SRN 3/74-1.

⁴¹ BOA, DH.MKT 2051/77; BOA, İ.HUS, 8/62; Y.A.RES 63/19; BOA, DH.MKT 2055/69; BOA, Y.PRK.SRN 3/74-1.

⁴² BOA, Y.PRK.SRN 3/74-1

⁴³ Χρηστομάνος 1899, s.30.

⁴⁴ Χρηστομάνος 1899, s.33.

⁴⁵ Χρηστομάνος 1899, s.6.

etkisi azdır ancak devam etmekte olan artçılar bölge halkını tedirgin etmişti.⁴⁶ Nitekim Khrystomanou daha limanda bulunduğu sabah 09.30'dan öğleden sonra 12:55'e kadar altı hafif sarsıntı ölçmüştür. Ölçümü yaparken kullandığı yöntem açık havada üç metre uzunluğundaki bir ipliğe astığı taşın sallanmalarıdır. Buna göre saat 09:31'de algılanamayan bir sarsıntı, 10:00'da ayakta ve oturan kişilerin hissedebileceği bir sarsıntı, 10:35'de köpekler ve sürekli sallanan sarkaç tarafından hissedilen sallantı insanlar tarafından hissedilmemiştir. 11:36'da Anlık güçlü bir sarsıntı, 12:35'de güçlü bir sarsıntı, 12:55'de ise anlık zayıf bir sarsıntıdır. Artçıların şu şekilde devam ettiğini Khrystomanou aktarır. 12 Şubat Pazar günü zayıf olan 7-9 sarsıntı, 13 Şubat Pazartesi gün boyu hafif bazıları uğultulu 7 sarsıntı, ancak öğleden sonra saat 16.00'da perşembe günü kadar güçlü uğultuyla birlikte bir sarsıntı oldu. Salı sabahına kadar hasara neden olmayan bu türden güçlü sarsıntılar altı kez tekrarladı. 14 Şubat'ta gün boyu hissedilemeyecek ölçekte 15 hafif sarsıntı oluştu. Akşam 10 civarı uğultulu güçlü bir sarsıntı başladı nerdeyse sabaha kadar devam etti. 15 Şubat Çarşamba günü gün boyunca ve perşembe gecesine kadar 7 hafif sarsıntı meydana geldi. 16 Şubat Perşembe günü sabah 06:10'da 4-5 saniyelik uğultuyla birlikte çok şiddetli bir sarsıntı gerçekleşti. Öğleden önce de Semadirek 7 hafif sarsıntı ile sallandı.⁴⁷

Deprem, çevre vilayetlerde farklı şiddet ve etki düzeylerinde hissedilmiştir. Sisam'da, başlıca etki yer altından gelen uğultuların duyulması şeklinde olmuştur. İmroz'da bir köyde 30 konut yıkılırken, aynı ildeki diğer köyler sarsıntıdan etkilenmedi. Dedeoğlu'da etki oldukça sınırlı kalmış, deprem anında sadece bir duvar yıkılmıştır. Kavala'da ise deprem hiç hissedilmedi.⁴⁸

Deprem sonrası Semadirek Müdürlüğü'nün yaşanan olayı ve ihtiyaçları merkeze bildirdiği yazıda,⁴⁹ Semadirek'te hasarlı evlerin onarım ve inşaa maliyetine dair bilgiye de yer verilmiştir. Buna göre bir ev inşası için 300-400 kuruşa ihtiyaç vardı. Belgede evlerle ilgili toplam zararın da 300-400 lira olduğu belirtilmektedir.⁵⁰

Doğal afetler sonrasında toplumsal hayatın hızla normalleşmesi, devlet yönetimlerinin öncelikli sorumluluklarından biridir. Günümüz afet yönetimi anlayışında bu normalleşmeyi sağlamak, devlet yöneticilerinin temel görevleri arasında yer almaktadır. Osmanlı Devleti geleneğinde, afetler sonrasında kamusal binaların onarımına odaklanıldığı; özel mülklerin onarımı veya bu yönde bir girişimin nadiren görüldüğü tespit edilmiştir.⁵¹ Öte yandan, halkın yönetimden

⁴⁶ BOA, DH.MKT 2051/77; BOA, Y.PRK.SRN 3/74-1

⁴⁷ Χρηστομάνος 1899, s.7;11-34.

⁴⁸ Χρηστομάνος 1899, s.39.

⁴⁹ BOA, Y.A. RES 63/19.

⁵⁰ BOA, Y.PRK.MYD 12/52; Bir lira yüz kuruşa denk gelmektedir. Bkz. Quataert 1987, s.130.

⁵¹ Tanzimat öncesi ve sonrası müdahale farklılıkları için bkz. Ener 2019, s.68-74.

temel beklentileri adalet, fiyat denetimi ve özellikle kıtlık dönemlerinde gıda temini şeklinde ortaya çıkmaktaydı.⁵² Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde, devlet yönetim geleneğinde köklü değişimler yaşanmaya başlamıştır. Özellikle II. Abdülhamid dönemi iktidar stratejisi bağlamında, padişahın halkın tek koruyucusu imajı ön plana çıkarılmıştır. Bu dönemde sosyal yardımlar, genel hayır işlerine yönelik harcama kalemleri içerisinde nispeten daha az bir paya sahip olmasına⁵³ rağmen, toplum üzerindeki etkisinin yüksek olması, halkın beklentileriyle ilişkili olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı'da afet yönetimine dair işleyiş şu şekildeydi: Öncelikle yerel idarecilerle talep edilen ihtiyaçlar merkeze iletilmekteydi. Afetzedelerin durumları danışma kurulunda, (Meclis-i Vala, Şura-ı Devlet), bakanlar kurulunda (Meclis-i Vükelâda) ve nezaretlerde (Dâhiliye, Hariciye ve Maliye) görüşülür ve yapılması gerekenler kararlaştırılırdı.⁵⁴ Nitekim taşrada afet yönetimi yerel idarecilerin kontrolündeydi. Yerel idareciler yaşanan doğal afeti en kısa sürede hiyerarşik bir şekilde üstlerine bildirmek ve gerekli önlemleri almak durumundaydı.⁵⁵ Daha önce de belirtildiği gibi Semadirek depreminde bu sistemin işlediği görülmektedir. Nitekim Semadirek Müdürlüğü, Dedeagaç Mutassarrıflığı'na oradan da Edirne Valiliği'ne deprem bildirmiştir.⁵⁶

Afet yönetiminde bir diğer uygulama da komisyonların oluşturulmasıydı. Oluşturulan bu komisyonlar afet sonrası hasar tespitini yapardı. Hasar tespiti İstanbul'da mimarbaşı tarafından görevlendirilen mühendis ve mimarlarca, taşra da ise kadılar, mühendisler ve oluşturulan bilirkişilerce gerçekleştiriliyordu.⁵⁷

Doğal afet olarak tanımlanan sel, yangın ve deprem gibi yıkıcı etkiye sahip olan ve halkın günlük yaşamını olumsuz etkileyen olaylarda ilk müdahalelerin ardından çözülmesi gereken temel sorun barınma olmuştur. Nitekim Osmanlı genelinde yaşanan depremlerde merkezi hükümetin ve yerel yönetimlerin öncelikli hedefinin halkın barınma sorunu çözmek olduğu görülmektedir.⁵⁸ Konu kapsamında incelediğimiz arşiv kayıtları da bu durumu doğrulamaktadır. Osmanlı uygulamalarına bakıldığında öncelikle devlet bölgede araştırma emrini verir, hasar tespiti için memurlar görevlendirir, onarım işlerini değerlendirecek baş mimar atar ve gerekli işçileri mimar toplardı. Devletin onarım işlerini üstlenmediği depremlerde olmuştu. Bu durumda yerel halkın dilekçeleri devreye

⁵² Ayalon 2020 s.107-108.

⁵³ Özbek 2002, s.170-171.

⁵⁴ Satılmış 2023, s.59.

⁵⁵ Satılmış 2023, s.66.

⁵⁶ BOA, Y.PRK.SRN 3/74-1.

⁵⁷ Satılmış 2023, s.72-73.

⁵⁸ Bkz. Yazıcı 2001, s.172; Satılmış 2020a, s.535.

giriyordu.⁵⁹ Yani merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin sağladığı koordinasyonla krizler çözülmeye çalışılmıştır. Hasarın az olduğu depremlerde, merkez yerel idarecileri bölgenin sorunlarını gidermesi için görevlendirirdi.⁶⁰

Semadirek depreminde etkilenen alan dar olduğu için hasarın boyutunun ve ihtiyaçların tespiti kısa zamanda tamamlanmıştır. Nitekim Edirne Vilayeti'nden gönderilen yazıda bölgenin 250 çadıra ve nakliye de kullanılmak üzere hızlı vapura ihtiyaç duyulduğu bildirildi. Söz konusu ihtiyaçlar Osmanlı hükümetince hızlı bir şekilde karşılandı. 12 Şubat 1893 tarihli Başkitabet Dairesine ait yazıdan deprem sonrası halkın barınması için gerekli malzemenin bölgeye nasıl ulaştırıldığı tespit edilmektedir. Buna göre çadırlar seraskerlik, hızlı vapur bahriye, ev yapımı için ihtiyaç duyulan kereste ve tahtalar ise maliye nezaretinin sorumluluğunda adaya gönderilecekti. Bu emirlerin ilgili nezaretlere ulaştırılmasından sonra gerekli hazırlıklar başladı. Bahriye nezareti saatte 10-11 mil yol alan vapurun hemen hazırlanacağını bildirdi. Maliye nezareti ise 10'u Tersane-i Amire'den olmak üzere 20 marangoz ve 2-3 ustabaşının karşılanacağı cevabını verdi. Ayrıca adada ihtiyaç duyulan kerestenin Kala-i Sultaniye'de mevcut olmadığı ve bunların da İstanbul'dan gönderileceği duyuruldu.⁶¹ Bir başka belgede 1000 kişilik baraka yapılacak miktarda kereste sağlandığı belirtilmektedir.⁶² Ancak istenilen çadırın ihtiyaçtan fazla olduğu, 50-60 çadırın yeterli olacağı vurgulanarak söz konusu çadırın askeriye tarafından sağlanacağı ifade edilmiştir. Söz konusu yazıda tüm malzemelerin yeteri kadar görevli ile ertesi gün deprem bölgesine gitmeye hazır olduğu belirtilmektedir.⁶³

Nitekim gönderilen yardımların yerine ulaştığı, halkın barınma sorununun geçici olarak çözüldüğü 24 Şubat 1893 tarihli belgeden anlaşılmaktadır.⁶⁴ Söz konusu yardımların ulaştırılması için Telgraf Odası Mümeyyizi Reşat Bey görevlendirildi.⁶⁵ Reşat Bey'in yanı sıra Topçu Binbaşı Mehmet Rıza Bey, tüfenk bölüğü yüzbaşlarından Ahmet Efendi, Tersane-i Amire vapuru süvarisi kolağası Şakir Kaptan, Tevfik Efendi ve Hacı Süleyman Efendi bölgeye gönderildi.⁶⁶ Reşat Bey bölgedeki görevini kısa sürede tamamlamış ve icraatlarına dair bir rapor hazırlamıştır.⁶⁷

⁵⁹ Ayalon 2020, s.99-100.

⁶⁰ Satılmış 2023, s.44.

⁶¹ BOA, İ.HUS, 8/62; BOA, BEO 154/11530.

⁶² BOA, DH.MKT 2051/ 123.

⁶³ BOA, İ.HUS 8/62; BOA, BEO 154/11530.

⁶⁴ BOA, DH.MKT 2055/69.

⁶⁵ BOA, DH.MKT, 2051/123; BOA, İ.DH 1302/7.

⁶⁶ BOA, Y.MTV 75/24-7.

⁶⁷ BOA, DH.MKT 2056/9.

Reşat Bey'in Raporuna göre yardımlar Perşembe günü saat ikide Semadirek'e ulaştı. Hatta Reşat Bey, 50 kadar kişinin gemiye doğru koşarak “*padişahım çok yaşa*” duasını yaptığını ifade etmektedir. Reşat Bey 10 Mart 1893 tarihli yazısında bölgeye ulaştırılan kerestelerle yeterli miktarda baraka yapıldığını ahalinin talebi ve komisyonun onayıyla hasar alan binaların onarımında kullanılmak üzere ihtiyaç sahiplerine verildiğini belirtmiştir. Halkın ihtiyacı olan cadırlar da kurulmuştur.⁶⁸

Osmanlı Devleti kriz yönetimi sırasında gelen her türlü bilgiyi dikkate almıştı. Nitekim 24 Şubat 1893 tarihli belgeye göre deprem nedeniyle bölgeye giden bir İngiliz gemisinin depremin yarattığı hasarın hafif olduğunu belirtmesi üzerine Osmanlı Hükümeti durumun acilen araştırılmasını istedi. Yapılan araştırma sonucunda Dedeagaç Mutasarrıfının verdiği hasar bilgisinin doğru olduğu teyit edildi.⁶⁹ Söz konusu İngiliz vapurunun Dedeagaç konsoloslarıyla adaya geldiğini ve 8-9 kişinin hasar tespitinde bulunduğunu Reşat Bey de raporunda ifade etmektedir.⁷⁰

1.1. 1893 Semadirek Depreminde Afetzedelere Yönelik Yardım ve Destek Mekanizmaları

Afet yönetimi ve yardımlaşma pratikleri incelenirken, sosyal yardım olgusunun tarihsel gelişimi önem arz etmektedir. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nda köklü değişimlerin yaşandığı 19. yüzyılda, sosyal yardım, modern devletin işlevsel alanlarından biri haline gelmeye başlamıştır.⁷¹ Özellikle bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, belediye teşkilatlarının kuruluşu ve yerel yönetimlerin şekillenmesiyle birlikte sosyal yardımlar yeni bir boyut kazanmıştır. Özbek'in de belirttiği üzere, Osmanlı'da vakıf geleneğinin ötesinde var olan pek çok uygulama, koruyucu bir sosyal yardım sisteminin mevcudiyetine işaret etmektedir.⁷² Sosyal yardım olarak nitelendirilebilecek uygulamalar, özellikle II. Abdülhamid döneminde belirgin bir artış göstermiştir. Deringil, bu uygulamaları II. Abdülhamid'in kendi iktidarını görünür kılma çabasının sembolik araçları

⁶⁸ BOA, Y.PRK.MYD 12/52.

⁶⁹ BOA, DH.MKT 2055/69.

⁷⁰ BOA, Y.PRK.MYD 12/52.

⁷¹ Özbek 2006, s.402-415.

⁷² “Maliye hazinesi, hazine-i hassa ceyb-i hümayundan ayrılan tahsisatlar bu sistemin mali kaynaklarını oluşturmaktadır. Hedef kitleyi ise Dersaadet'in fukara ve aceze ahalisi, şu veya bu sebeple zarurete düşen fakir ahaliden veya devlet hizmetlilerinden kimseler, siyasi önceliklere bağlı olarak kayrılması uygun görülen kesimler, şeyhler, dervişler, tekke ve tarikat mensupları, yangın ve deprem gibi bir musibete uğrayanlar ve kıtlık ve kuraklık gibi tarımsal üretimi sekteye uğratabilecek felaketlere maruz kalan tarımsal üreticiler oluşturmaktadır.” Özbek 2006, s.412-3.

olarak yorumlarken,⁷³ Özbek de benzer şekilde sosyal yardımları, padişahın iktidarının meşruiyetini güçlendirmek için kullandığı bir yöntem olarak açıklamaktadır.⁷⁴ İncelenen belgeler, bu stratejinin devlet kademelerindeki tüm aktörler tarafından benimsendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim bölgeye görevlendirilen Reşat Bey'in raporunda, halkın "*padişahımız çok yaşa*"⁷⁵ şeklindeki tezahüratlarına ve yapılan yardımlardan duyulan memnuniyete yapılan vurgu, söz konusu stratejinin sahadaki yansımalarını göstermektedir.

Devletin hayır ve yardım odaklı politikalarına rağmen, mevcut mali bunalım dönemi, merkez ve taşra bütçelerinde olağanüstü harcamalar için ayrılan miktarın yetersiz kalmasına neden olmuştur.⁷⁶ Bu durum, afet durumlarında yaşanan sorunların çözümünü, genellikle yeni finans kaynaklarının oluşturulmasına, yani komisyonlar ve düzenlenen yardım kampanyalarına bırakmıştır.⁷⁷ Yardım kampanyalarına ek olarak, çeşitli sosyal etkinlikler de düzenlenmiştir.

19.yüzyıl Osmanlı Devleti'nde afetle mücadelede kurumsallaşmış bir teşkilatın bulunmaması, özellikle II. Abdülhamid döneminde, afet sonrası yardım kampanyalarının sıklıkla başvuru bir yöntem haline gelmesine yol açmıştır.⁷⁸ Bu yardımlar yalnızca merkezi hükümetin çabalarıyla sınırlı kalmamış; mahalle sakinlerinden taşradaki ileri gelenlere, gayrimüslim cemaat mensuplarına ve çeşitli sosyal yardım ve hayır derneklerine kadar geniş bir yelpazede, farklı aktörler tarafından iane kampanyaları düzenlenmiştir.⁷⁹

Bir çeşit dayanışmayı gündeme getiren bu uygulamaları Semadirek depremi sonrasında gözlemek mümkündür. Nitekim arşiv kayıtlarından 17 Şubat 1893 tarihinde nahiye müdürü, aza ve ileri gelenlerden teşkil edilen sekiz-on kişilik bir komisyon oluşturulduğu anlaşılmaktadır.⁸⁰ 6 Nisan 1893'de Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda Selanik Vilayeti'nde deprem bölgesine gönderilmek üzere toplanan 20 Osmanlı lirasının⁸¹ Dedeoğlu Mutasarrıflığı'na gönderildiği bilgisi yer almaktadır.⁸² Midilli Mutasarrıflığından da 618 kuruşluk yardım gönderilmiştir.⁸³

⁷³ Deringil 2002, s.29.

⁷⁴ Özbek 2002, s.123.

⁷⁵ BOA, Y.PRK.MYD 12/52

⁷⁶ Avcı 2007, s.363.

⁷⁷ Özbek 2002, s.257.

⁷⁸ Avcı 2007, s.363.

⁷⁹ Özbek 2002, s.257.

⁸⁰ BOA, Y.PRK.SRN 3/74-6.

⁸¹ Bir lira 100 kuruştur. Bkz. Quataert 1987, s. 130.

⁸² BOA, DH.MKT 20/21.

⁸³ BOA, DH.MKT 48/46.

Yine Patrik Efendi'nin girişimiyle metropolitlerle Dersaadet Rum cemaatine yapılan yardımlarda⁸⁴ dönemin afetle mücadelesinde uygulanan yöntemlerle örtüşmektedir. Ayrıca günümüz afetlerinde de olduğu gibi Osmanlı'da doğal afetler sonrası vergi indirimi uygulaması yaygındı.

Afet yönetimi açısından 19. yüzyıl depremleri değerlendirildiğinde, yardımların ve ilk temasın belirli bir sistematikte ilerlediği düşünülebilir. Ancak her depremin gerçekleştiği yerin ve depremin etkisinin büyüklüğü nedeniyle çözüm sürecinin farklı olduğu görülmektedir. Nitekim benzer şiddette gerçekleşen Çeşme ve 1902 Çankırı Depremi⁸⁵ sonrası müdahale farklılıkları olmuştur. Yine 30 Eylül 1887 Banaz Depremi'nde de barınma sorunu çözümünün yerel idarecilere bırakılması farklı sorunları beraberinde getirmişti.⁸⁶ S. Satılmış, müdahale farklılıklarını depremin büyüklüğüyle açıklamaktadır. Ona göre depremde hasar alan yada yıkılan ev sayısı 200 ve altında ise afet yönetimi yerel idarecilerce, hasar daha büyükse doğrudan merkez tarafından gerçekleştirilmekteydi.⁸⁷ Ancak temelde müdahalelerdeki farklılığı kentin ticari alandaki etkinliği ve yabancı basının deprem bölgesine olan ilgisi belirlemektedir. Bu anlamda bakıldığında Semadirek depremi aslında oldukça hafif atlatılmış bir afet olarak değerlendirilse de, bölgenin konumu ve idarî yapıdaki dengeler bölgeye hızla ulaşılmasını ve ivedilikle halkın sorunlarının çözümü sağlanmıştır.

Bazı deprem örneklerinde olduğu⁸⁸ gibi Osmanlı merkezi ve yerel yöneticileri, Semadirek depremi sonrasında afet yönetiminde başarılıydı. Depremin şiddetinin hafif olması ve etkilediği alanın az olması deprem bölgesine olan müdahaleyi hızlandırdı. Merkezi hükümet tarafından afetzedelerin barınma ihtiyacı öncelikli olarak giderilmeye çalışıldı.⁸⁹

2. Yardımlar

2.1. Ayni Yardımlar

Semadirek depremi sonrasında hükümet tarafından gönderilen halkın barınma sorunun çözümünde kullanılan malzemelerin toplam maliyeti 73.140 kuruş⁹⁰ hesaplanmış ancak yapılan harcamalar sonucu toplam masraf 70.893 kuruş

⁸⁴ BOA, BEO 158/11803; BOA, Y.A. HUS 270/80-2.

⁸⁵ Bkz. Satılmış 2012, s.525; Aktaş 2019, s. 35.

⁸⁶ Bkz. Satılmış 2016a, s.92; Sezer 1996, s.172; Satılmış 2016b, cilt LXXX, s. 578-585; Aydın 2022, cilt 16, s.108-110.

⁸⁷ Satılmış 2023, s.46.

⁸⁸ Bkz. Satılmış 2012, s. 512; Satılmış 2020b, s.610.

⁸⁹ BOA, DH.MKT, 2051/123; BOA, İ.DH 1302/7; Barınma sorununun öncelik alması Semadirek depremine özgü değildir. Bkz. Yıldız 2001, s. 127.

⁹⁰ BOA, DH.MKT, 2051/123.

1893 SEMADİREK DEPREMİ

çıkıştır. Dahiliye Nezareti'nce söz konusu açığın giderilmesi için gereğinin yapılması bildirildi.⁹¹ Söz konusu giderlerin dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.⁹²

		Adet	Fiyat	
2200	Kaplamalık Şinanay Tahtası	8000	20/30	Bir liranın 100 kuruş olduğu hesabıyla
4875	Çifte Dolap	1500	30/10	
12500	Ayancık Latesi	4000	3,5/15	
5375	Kapı ve pencereler için tahta	1000	5,5/15	Bir liranın 100 kuruş olduğu hesabıyla
2500	Karfice (Çekme demirden genişçe başlı, orta boy çivi)		50	
47250				
2390	Tahtaların ve çivilerin lira farkı 29825 kuruş			
20000	Felaketzedelere dağıtılmak üzere atıyye-i seniyye			
1000	1000 kıyye ekmek			
2500				

Tablo 1: Çadır ve geçici konutlar için gerekli malzeme listesi (BOA, İ.DH 1302/7)

Daha sonraki yazışmalardan masrafların ve ödemelerin çeşitli kalemlerde devam ettiği görülmektedir. Örneğin 17 Mayıs 1893 tarihli yazıda deprem bölgesine gönderilen çadırların toplam maliyeti 17115 kuruştur. Her bir çadırın yaklaşık maliyeti ise 19 kuruş olarak hesaplanmıştır Ancak çadırların vapura ulaştırılması da ayrıca bir maliyet gerektirdi. Bunun üzerine ifade edilen rakama çadırların vapura ulaştırılması için gerekli olan hamaliye masrafının da eklenmesiyle toplam çadır maliyeti 18.354 kuruşa çıkmıştır.⁹³ Ayrıca 4 Temmuz 1893 tarihli belgeden deprem nedeniyle Semadirek'e gitmek üzere görevlendirilen geminin yaklaşık 64.000 kûsur masrafının da henüz ödenmediği ve ödenmesi gereken miktarın ise o senenin tahsisatından karşılanmasına karar verildiği anlaşılmaktadır.⁹⁴ Bir başka belgede ise söz konusu geminin masrafı kalem kalem hesaplanarak çıkarılmıştır. Buna göre geminin toplam masrafı

⁹¹ BOA, BEO 190/14230; BOA, DH.MKT 19/14.

⁹² BOA, İ.DH 1302/7.

⁹³ BOA, DH.MKT 40/47; BOA, BEO 206/15413.

⁹⁴ BOA, DH.MKT 40/47.

64.847 kuruştur. Masraflar kömür ve revgan (yağ) ücreti, tamir, gemi mürettebatının maaşları gibi kalemlerden oluşmaktadır.⁹⁵

15 Şubat 1893 tarihli belgeden deprem bölgesinde görevlendirilenlere de ücret verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim bölgede görevlendirilmiş tüfenk bölüğü zabitanından bir kişiye 30 ve refakatında bulunacak iki çavuşa 20'şer lira verilerek toplamda 70 liranın ödenmesi kararı alındı.⁹⁶

Yunan Hükümeti de deprem bölgesine Psara zırhlısı ile⁹⁷ birlikte deprem bölgesini incelemesi için Atina Üniversitesi'nde kimya profesörü olan Khrystomanou'yu da bölgeye gönderdi.⁹⁸ Osmanlı hükümeti Psara gemisinin gelmesini istememiş ve bu yönde diplomatik girişimlerde bulunmuş ancak geminin çok önce hareket etmesi nedeniyle girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Osmanlı geminin yükünü boşalttıktan sonra geri dönmesi talebinde bulunmuş, Yunan sefiri de bu talebi onaylamıştır.⁹⁹ Nitekim Drama Mutasarrıflığı'nın verdiği bilgi doğrultusunda Selanik valisince 20 Şubat 1893 tarihli yazıyla söz konusu geminin Kavala limanına geldiği ve hareket etmek için emir beklediği bildirildi. Bunun üzerine Selanik vilayetince geminin Semadirek'e gidip gitmediğinin araştırılması ve gitmemiş ise oraya gitmesinin sağlanması istendi.¹⁰⁰ Nitekim Khrystomanou 16 Şubat Perşembe sabah 7:30'da adanın limanı olan Kamariotissa'ya Psara'nın ulaştığını ve bazı görüşmelerden sonra bir sandalla ada için gönderilen 100 çadır ve 277 çuval peksimetin teslim edildiğini ifade etmektedir.¹⁰¹ Reşat Bey'in 16 Şubat'ta gönderdiği telgrafta söz konusu zırhlının bölgeye ulaştığı belirtilmektedir. Reşat Bey telgrafta Yunan zırhlısının bölgeye görevlilerin halktan ihtiyaçlarının olup olmadığını sorulduğunu halkın ise ihtiyaçlarının Padişahları tarafından karşılandığı cevabının verildiğini ifade etmiştir.¹⁰²

2.2. Nakdi Yardımlar

Doğal afetler sonrası halkın öncelikli ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için nakdi yardımlar da yapılmıştı. Daha önce de değinildiği gibi Osmanlı'da afet yönetimi kapsamında halka yardım için bütçe ayrılmamıştı. Bu dönemde yardım kampanyaları ve çeşitli etkinliklerle toplanan yardımlarla halkın ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Uygulamalara bakıldığında yardım kampanyalarının yanı

⁹⁵ BOA, İ.BH 1/16.

⁹⁶ BOA, ML.EEM 166/40.

⁹⁷ BOA, DH.MKT 2055/69; BOA, BEO 158/11848.

⁹⁸ Χρηστομάνος 1899, s.3.

⁹⁹ BOA, Y.A.HUS 269/156.

¹⁰⁰ BOA, BEO 158/11848.

¹⁰¹ Χρηστομάνος 1899, s.4-5.

¹⁰² BOA, Y.PRK.MYD 12/52.

sıra bizzat padişahın kendi bütçesinden yardımlarda bulunduğu görülmektedir.¹⁰³ Nakdi yardımı düzenlemek ve dağıtmak deprem sonrası oluşturulan komisyonun görevidir. Semadirek depreminde arşiv kaydında verilen liste yardımın dağıtılmasında nasıl bir yol izlendiğini göstermektedir. Buna göre halk ihtiyaç durumuna göre üç sınıfa ayrılmış, dağıtılması gereken miktar her bir sınıf için ayrı ayrı belirlenmişti. Aileye yapılacak yardım miktarını belirleyen ise hanedeki kişi sayısıydı. Nitekim 15 Şubat 1893 tarihli yazıdan deprem bölgesindeki halka verilmek üzere Hazine-i Hassa Emlak-ı Hümayunu idaresince 30.000 kuruşun tahsis edildiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁴ Yardım listesinin de yer aldığı bir başka arşiv kaydında da deprem sonrası oluşturulan komisyona halka dağıtılması için 500 lira verildiği ve bu miktarın 300 lirasının ceyb-i hümayun(padişahın kesesi)dan, 200 lirasının ise Dahiliye Nezareti tarafından sağlandığı görülmektedir.¹⁰⁵

Semadirek depremi sonrasında halka yapılan ödemeler şu şekildedir: Birinci derecede yardıma muhtaç aileler için ödenen kişi başı miktar 117 kuruş, bu grupta ödenen toplam miktar ise 16.497 kuruştur. Birinci derece de bulunan aile sayısı 40, kişi sayısı ise 141'dir.¹⁰⁶ Listeye göre ikinci derece olarak nitelendirilen aile sayısı 71, kişi sayısı 236'dır. Kişi başına ödenen miktar 70 kuruştur. Üçüncü derecede ise kişi başına ödenecek miktar 34,5 kuruş, yardım edilen aile sayısı 100'dür.¹⁰⁷

Sonuç

Deprem gibi gerçekleşeceği saati kestirilemeyen ve önlenemez olaylarda, önceden önlem almak yapı güvenliği dışında mümkün değildir. Çalışmamıza konu olan 1893 Semadirek depreminin yol açtığı hasarı belgelerin el verdiği ölçüde aktardık. Bunun yanı sıra Osmanlı'da afet yönetimini, incelediğimiz deprem ölçeğinde ele aldık. Devletin yaşanan afet sonrası öncelikli amacı tüm diğer afetlerde olduğu gibi halkın barınma sorununu çözmek olmuştur. Devletin afet bölgesine dair yaklaşımı depremin gerçekleştiği bölgeye göre değişmektedir. 1893 Semadirek depreminde halkın ihtiyaçlarının hızlıca çözülmesi, ancak yakın tarihlerde farklı bölgede gerçekleşen depremlerde halkın ihtiyaçlarının karşılanması yerel yönetimlere bırakılması bunu destekler niteliktedir. 1893 Semadirek depremi sonrası halkın memnuniyeti bölgede görevlendiren Reşat Bey tarafından da dile getirilmektedir. Semadirek depremi sonrası yardım kanalları

¹⁰³ II. Abdülhamit dönemi depremlerini çalışanların, bizzat padişah tarafından yapılan yardımlara vurgu yapıldığı görülmektedir. Bkz. Engin 2001, s.144; Yazıcı 2001, s.178.

¹⁰⁴ BOA, ML.EEM 166/47.

¹⁰⁵ BOA, Y.MTV 75/24.

¹⁰⁶ BOA, Y.MTV 75/24.

¹⁰⁷ BOA, Y.MTV 75/24.

Osmanlı genelindeki uygulamalarla örtüşmektedir. Yunan hükümetinin bölgeye gönderdiği destek de arşiv kayıtlarından tespit edilmektedir.

Halkın depreme her dönemde benzer tepkiler verdiği incelediğimiz deprem örneğinde bir kez daha ortaya konmuştur. Halk deprem sonrası ilk şokun ardından yaşamını idame ettirmeye odaklanmıştır. Yıkımın az olmasına rağmen artçı sarsıntılar nedeniyle evlerine giremeyen halkın kış koşullarında barınma sorunlarının hızla çözülmesinin halk tarafından memnuniyetle karşılandığı belgelere yansıyan ifadelerden anlaşılmaktadır. Sorunların hızla çözülmesi ve ihtiyaçların da çabucak giderilmesinde depremin dar bir alanda ve hafif şiddetle gerçekleşmiş olmasının etkisi büyüktür.

Afet yönetimi açısından depremin büyüklüğüne göre uygulamaların farklılaştığı yapılan çalışmalarda vurgulanmıştır. Afet sonrası uygulamalarda belirli bir sistematığın işlediği görülmektedir. 1893 Semadirek depremi özelinde ihtiyaçların çok kısa bir süre de tespit edilip, sağlanıp ve bölgeye ulaştırılması Osmanlı'nın yüzyılın ikinci yarısında afet yönetimi açısından başarılı olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

A-Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO) 154/11530; 158/11803; 190/14230; 158/11848; 155/11564; 206/15413.

Dahiliye Nezaret-i Mektubi Kalemi (DH.MKT) 2051/77; 2055/69; 2051/ 123; 2056/9; 20/21; 19/14; 40/47; 1828/83;48/46.

İrade Bahriye (İ.BH) 1/16.

İrade Dahaliye (İ.DH) 1302/7.

İrade Hususi (İ.HUS) 8/62.

Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriye Müdüriyeti (ML.EEM) 166/47; 166/40.

Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS) 270/80; 269/156; 270/74.

Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (ŞD) 1916/1.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV) 75/24-7.

Yıldız Perakende Evrakı Serkurenalık Evrakı (Y.PRK.SRN) 3/74.

Yıldız Perakende Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi (Y.PRK.MYD) 12/52.

Yıldız Tasnifi Resmi Maruzat Fonu (Y.A.RES) 63/19.

B-Salnameler

1311 Edirne Vilayet Salnamesi

C-Araştırma İnceleme Eserler

Aktaş 2019 Esat Aktaş, “1902 Çankırı Depremi: Depremin Etkileri ve Afet Yönetimi”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi)*, 46, s.15-39.

Ambraseys ve Finkel 2006

N. N. Ambraseys- C. F. Finkel, *Türkiye’de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler; Bir Tarihsel İnceleme (1500-1800)*, Tübitak Yayınları Ankara.

Avcı 2007

Yasemin Avcı, “Osmanlı Devleti’nde Afet Yönetimi ve 1899 Denizli Depremi”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler*, Denizli, s.361-367.

Ayalon 2020

Yaron Ayalon, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Doğal Afetler*, Çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul.

Aydın 2022

Abdurrahim Fahimi Aydın, “19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Malatya’da Yaşanan Afetler, Sosyal, Ekonomik Krizler ve Yardım Faaliyetleri”, *Akademik Bakış*, cilt 16, sayı 31, s.103-124.

- Deringil 2002 Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, Çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları İstanbul.
- Emecen 2003 Feridun M. Emecen, “XV-XIX. Yüzyıllarda Ege Adaları’nda Osmanlı İdari Teşkilatı”, *Ege Adaları’nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*, Ed. Prof. Dr. İdris Bostan, SAEMK, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara, s.7-31.
- Ener 2019 Erkan Ener, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Balkanlarında Depremler ve Afet Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Engin 2001 Vahdettin Engin, “II. Abdülhamit’in Hususi İradeleri Işığında 1894 İstanbul Depremi ve Gündelik Hayata Etkisi”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri*, Türkiye, 22-23 Mayıs 2000, Globus Dünya Basımevi, İstanbul, s.141-149.
- Karpat 2003 Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul.
- Kütükoğlu 1986 Mübahat Kütükoğlu, “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, *Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkiler, III. Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, s.133-161.
- Örenç 2003 Ali Fuat Örenç, “Ege Adaları’nda İdari Yapı (1830-1923)”, *Ege Adaları’nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*, Ed. Prof. Dr. İdris Bostan, SAEMK, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.32-56.
- Özbek 2002 Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özbek 2006 Nadir Özbek, “Osmanlı İmparatorluğu’nda ‘Sosyal Yardım’ Uygulamaları”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ed. Halil İnalcık - Mehmet Seyitdanlıoğlu, Phoenix Ankara, s.401-423.
- Pavlidis vd. 2005 S. Pavlidis, S. Valkaniotis, A. Kürçer, G. Papathanassiou “Neotectonics of Samothraki Island (NE Aegean, Greece) inrelation to the North Anatoian Fault”, *Bulletin of the Geological Society of Greece* vol. XXXVII, s.19-28.
- Pınar ve Lahn 1952 Nuriye Pınar - Ervin Lahn, *Türkiye Depremleri İzahlı Kataloğu*, Akın Matbaacılık, Ankara.
- Quataert 1987 Donald Quataert, *Osman Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908)*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Satılmış 2012 Selahattin Satılmış, “Osmanlı’da Bir Afet Yönetimi Örneği:1883 Çeşme ve Urla Depremi”, *History Studies*, 4, s.503-527.

1893 SEMADİREK DEPREMİ

- Satılmış 2016a Selahattin Satılmış, “30 Eylül 1887 Banaz Depremi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38, s.79-96.
- Satılmış 2016b Selahattin Satılmış, “1881 Sakız Depreminde Osmanlı Afet Yönetimi ve Vali Sadık Paşa’ya Yönelik Eleştiriler”, *Belleten*, cilt 80, sayı 288, s.573-618.
- Satılmış 2020a Selahattin Satılmış, “Balıkesir ve Çevresinin Tarihsel Depremleri (1850-1900)”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, s.531-547.
- Satılmış 2020b Selahattin Satılmış, “Çankırı’nın Tarihsel Depremleri (1875-1900)”, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, cilt 7, sayı 14, s.599-611.
- Satılmış 2023 Selahattin Satılmış, *Osmanlı Devleti’nde Afet Yönetimi ve Depremlerin Sosyo Ekonomik Etkileri*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Sezer 1996 Hamiyet Sezer, “1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, sayı 29, s.169-197.
- Şahin 2009 İlhan Şahin, “Semadirek”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.36, s.458-459.
- Tansuğ 2018 Feryal Tansuğ, *Osmanlının Son Döneminde Adalı Rumlar, İmroz-Limni-Semadirek- Taşoz*, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Tansuğ 2021 Feryal Tansuğ, “Tahayyül Edilen Bağımsızlık:Yunan İsyanı’nda Semadirek Adası”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 7, sayı 1, s.297-314.
- Tüccarzade İbrahim Hilmi 1323, *Memalik-i Osmaniye Cep Atlası*, İstanbul.
- Umar 1993 Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitapevi, Ankara.
- Yazıcı 2001 Nesimi Yazıcı, “Ocak 1898 Balıkesir Depremi Oluşu ve Sonrası”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri*, Türkiye, 22 -23 Mayıs 2000, Globus Dünya Basımevi, İstanbul, s.151-195.
- Yıldız 2001 Mehmet Yıldız, “1855 Bursa Depremleri”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri 22-23 Mayıs 2000*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, “Globus” Dünya Basımevi, İstanbul 2001, s. 119-140.
- Χρηστομάνος 1899 A. K., *Η νήσος Σαμοθράκη και ο σεισμός της 28 Ιανουαρίου (9 Φεβρουαρίου) 1893*, Αθήνα.

SUMMARY

All natural disasters threaten and negatively affect human life. Earthquakes are among the leading natural disasters that negatively affect human life because earthquakes are natural events whose location, time and destructive impact cannot be predicted in advance and in terms of their consequences, they affect human life in the most negative way. In terms of their consequences, earthquakes affect human life in many ways, including physiological, economic, psychological and health-related consequences. In the current study, the impact of earthquakes, which have left deep scars in human history, was examined through the case of the 1893 earthquake that occurred on Samothrace Island during the Ottoman period, located at the point where the Çanakkale Strait opens into the Aegean Sea. The primary sources of the current study are documents from the Ottoman Archives managed by the Presidency of State Archives. In the study, the geographical location, administrative structure and economic structure of Samothrace are briefly discussed based on the documents and information obtained from the archives. The damage caused by the 1893 earthquake, the State's approach to the disaster and the Ottoman disaster management are evaluated.

Samothrace, located at the point where the Çanakkale Strait opens into the Aegean Sea, became part of the Ottoman Empire in 1456 and remained under Ottoman rule for a long time. In the early years of Ottoman rule, the island was part of the Gallipoli Sanjak, but over time, changes occurred in its administrative status. Indeed, when the earthquake occurred, it was under the administration of Dedeğaç. The island, which remained under Ottoman rule for a long time, was occupied by Greece during the Balkan Wars and was legally separated from the Ottoman Empire with the Treaty of Lausanne.

The island's population was almost entirely non-Muslim. According to the 1831 census, the total population of the island was 433, with only three of them being Muslim. The island's economy was based on agriculture, coal exports and fishing. Transportation to the island was provided through the port located in the northwest. The island was 170 miles from Istanbul, 30 miles from Dedeğaç and 60 miles from Limnos.

A severe earthquake occurred on Friday, February 10, 1893, in Samothrace. The earthquake was reported to the central government by the Samothrace Directorate, stating that 40 houses were destroyed, 200 houses were damaged and there were three casualties. The continuing aftershocks caused panic among the island's residents, and as a result, the people could not even enter stable houses. The fact that it was winter also worsened the situation for the people. All these factors quickly brought the issue of shelter to the forefront. Correspondence after the earthquake shows that local authorities and the central government worked together to try to resolve this issue in a short period of time.

In the Ottoman Empire, disaster management would begin with the local authorities conveying the needs of the people to the central government. Priorities were discussed in the advisory board (Meclis-i Vala, Şura-ı Devlet), the cabinet (Meclis-i Vükelada) and the ministries (Interior, Foreign Affairs and Finance), where the necessary actions were decided. In the provinces, disaster management was under the control of local authorities. The local authorities would report the incident to their superiors in the

shortest possible time, following the hierarchical structure. In the Samothrace earthquake, the Samothrace Directorate reported the earthquake to the Dedeoğaç Governorship, which then informed the Edirne Governorship. Another practice in disaster management was the formation of commissions. It is observed that commissions were also established for damage assessment in the case of Samothrace. From the information provided by the commission, it is understood that the necessary materials for shelter were delivered to the earthquake-affected area in a short time, and tents were set up, along with the construction of barracks, in a short period. In fact, Reşat Pasha, who was appointed as the head of the commission by the central authorities, stated in his report to the central government that the people expressed their satisfaction with the swift resolution of the issues following the earthquake.

The concept of social aid became part of the functions of the modern state in the 19th century. Social aid, especially from the second half of the 19th century, gained a new dimension. Despite the state's charity and aid-centred policies, the budget allocated for extraordinary situations in both the central and provincial budgets was insufficient due to the financial crisis. Therefore, it was necessary to create new resources to meet the needs. These resources were provided through organized aid campaigns. These campaigns were not only organized by the government. Neighbourhood residents, local notables, sometimes religious communities and foreign states also initiated aid campaigns. However, in terms of disaster management, it can be considered that aid and initial contact progressed with a certain level of systematization, particularly in the context of 19th-century earthquakes. When earthquake efforts in different regions during the same period are examined, it is seen that the situation was not the same. It was determined that the location of the earthquake and the areas affected by it caused certain differences in the resolution process. There are studies that link these differences in intervention to the earthquake's severity. However, factors such as the city's commercial functions and the interest of the foreign press in the earthquake zone also influenced the intervention. Although the Samothrace Earthquake was relatively mild in terms of the damage it caused, the region's location and the factors in the administrative structure enabled rapid access to the area and quick resolution of the people's problems.

Reflecting the social welfare approach prevalent in the 19th century, the commission identified those in need, and subsequently, the collected aid was distributed through the same commission. Through these in-kind and monetary aids, it was attempted to heal the wounds of the disaster victims. The conclusions about how the commissions assigned after the disaster worked are drawn specifically from the Samothrace earthquake. As the simplest example of this, it can be determined how the collected aid was distributed. Accordingly, the population was divided into three categories based on the extent to which they were affected from the earthquake. The amount of aid to be given was determined according to the number of people in each class. The number of people in the household was the determining factor for the amount of aid provided.